

TRIBUN 6, Q1 ي ۲۰۰۱

KOD: TR662

تريبون ۶، بهار ۲۰۰۱

شرق فلسفه سـينده سوسـيال ادراك پروبلئمی

دوقتور جلال زاهدی

شرق فلسفی فيکرىنده سوسـيال ادراك پروبلئمين قویولوشو و حلـی موجود سوسـيال فلسفه، تاريخی شرايط، اجتماعى شعور سوپهسى، سوسـيال قروپلارين طلباتى، منافع و آرزولارى ايله باغلیلیق طرزینده انکشاف ائدهرک زنگین لشمیش دیر. جمعیت، اونون انکشاف قانونلاریندان، حرکت و ثریجی قووه لریندن بحث ائدن سوسـيال فلسفه، اونونلا سجه لئیر کی، او، سوسـيال ادراك سیز و سوسـيال ادراك دا فلسفه سیز مومکون دئییلدیر. بو قارشیلیقلى علاقه تاریخ بویو، خصوصيله علم و فلسفه نین انکشافی ايله علاقه دارم تفکرلرین فلسفه تفکورونده اؤزونو گؤستمیشدیر قدیم دؤورده **هئروdotون** تاریخی شعور، اورتا عصرلرده **ابو حامد محمد الغزالی** و **آکونالی فومانین** تاریخین تئولوژی ایضاحی، انتباه دؤورونده **جوردانو برونو**، **نیکولای کوزانسکی**، **کامپائئلا** و باشقالارینین هومانیزم ایدالاری، یئنی دؤورده ژان ژاک روسو، آقوست کونت و باشقالارینین تاریخی فلسفه سی، **هنگلین** عقل و تاریخ، **کارل مارکسین** تاریخه ماتئریالیست باخیشی و سیره نی گؤستمک اولار.

شرق فلسفی فیکرینده کلاسیک فلسفی عنعنهلر، دینی فلسفی جریانلار، الاهیات، تصوف، کلام، حکمت متعالیه سوسیال ادراک نظریه سینی شرطلندیرمیشدیر. بو شرطلنمه نین مئکانیزمی اونونلایضاح اولونور کی، شرق دونیاسیندا سوسیال ادراک نظریه سی بیر طرفدن، سوسیال حادثهلر فلسفه نین تدقیقات پرنده مئتینه [مؤوضوعسونا] چئوریلدیگی زامان موجود اجتماعی شعور سویه سینه اویغون طرزده عمله گلیمیش، دیگر طرفدن، سوسیال ارثیه لری قانوننا اساسلانا راق تاریخی شرایط و سوسیال منافع لر چرچیوه سینده سوسیال دگرلری درک ائتمکله قرارلاشمیشدیر. قدیم دؤورلرده ایران، آذربایجان و افغانستاندا گئیش یا یلمیش زردوشتیزم، مانی ایزم، مزدکیزم، عربستاندا ایسه، اسلام دینیندن اول جاهلیت دؤورونده کی غیر انسانی مناسبتلر سوسیال دوشونجه لر کیمی سوسیال ادراکین ایدی بازاسینی تشکیل ائتمیشدیر. لاکین، اسلامی عقیده لر جاهلیت دؤورونده کی باخیشلاری آلت - اوست ائده رک قارشیا چرخان مساله لرین یئنی فورمادا قویولوشو و حلینه امکان یاراتدی. بورادا، سوسیال دوشونجه لرین اساسینی «هامی بیر دوغولوب هامی برابر اولمالیدیر»، «آداملار طبیعی تئلر و سپسیال [مخصوص] داورانیشلا بیرلشمه لیدیرلر» شعاری تشکیل ائدیردی. مسلمان شرق متفکیرلری بئله حساب ائدیردی لر کی، اگر اجتماعی حادثهلر گوسترین پرنسیپله آراشدیریلار سا اوندان نه ایرقچی لیگه، نه سوسیال عدالت سیزلیگه، نه ده ایکینجی درجه لی دئییلن آداملارا یئر قالماز.

شرق فلسفی فیکرینده سوسیال ادراک نظریه سی بهره لندیگی مختلف ایدیا منبع لرینین تأثیری ایله مختلف مرحله لر دن کئچمیشدیر. بئله کی، یونان و روما فلسفه سینین تأثیری آلتیندا شرق متفکیرلری شرقه مخصوص فورمادا سوسیال ادراک نظریه سینی یاراتماغا چالیشمیشلار. همین مرحله نین گؤرکملی متفکیر و فیلسوفلاریندان: *ابو یوسف یعقوب بن اسحاق الکندی، ابو نصر فارابی، ابولحسن بهمینار، الرازی، سراج الدین اورموی، خواجه نصیرالدین طوسی* و باشقالارینین یاراتمیش اولدوقلاری مشاء فلسفه سینی گؤستریمک اولار. اشراق فلسفه سینی بانسی *شهاب الدین سهروردی* زردشتیزم و مانی ایزمین تأثیری ایله شرقه مخصوص فورمادا «ایشیقلا ایشیغی» تعلیمی ایله سوسیال ادراک نظریه سینی یاراتمیشدیر. اورتودوکس اسلام فلسفه سینین بانسی *سایلان ابو حامد الغزالی*

تئولوژی ادراک نظریه‌سینی یاراتماغا چالیشمیشدیر. بونلاردان علاوه، تصوف، کلام، اخوان الصفا، حکمتی مطالعه فلسفه‌سی اساسیندا عمله گلن ادراک نظریه‌سینی گؤستریمک اولار.

قید ائتمک لازمدیر کی، آنتیک فلسفه و اسلام دینی احکاملارین مختلیف سبکلرده تفسیری و همین تفسیر اساسیندا عمله گلن دینی فلسفی جریانلار سوسیال ادراکین آنتولوژی و قنوسئولوژی [شناخت تئورسی] طرفلرینین معین لشمه‌سینی شرطلندیرمیشدیر. اجتماعی وارلیق و اجتماعی مناسبتلر سوسیال ادراکین آنتولوژی و بونلارین درک ائدیلمه‌سی ایسه قنوسئولوژی طرفینی تشکیل ائدیر.

شرق فلسفی فیکرینده سوسیال ادراکین آنتولوژی سوندا اجتماعی مناسبتلر ایکی یئره بولونور: انساندان کنارداکی مناسبتلر، بیرده انسانلارین داخلی عالمینده کی مناسبتلر. شرق فلسفی فیکرینده حیسی عیانی لیغا مالک اولمایان شیئر درک ائدیلمن دئییل، یالنیز صورتی بیئیمیزده آلمان شیئر درک ائدیلمدیر. شرق فلسفی فیکرینده ادراکین اساسینی تکجه پراکتیک دئییل، هم ده عاغل تشکیل ائدیر. چونکی متفکیرلرین فیکرینجه، حادثه‌لری عمومی لشدیرن پراکتیک دئییل، عاغلیدیر. بوندان علاوه، شرق فلسفی فیکرینده سوسیال ادراک حیسی، عقلی ادراکلا محدودلاشمیر. اونا بیر چوخ عامللر، اوجمله دن، سوسیال وارلیغین اؤزونون دیشمه‌سی، شعورون محدودلوغو، سوسیال و طبیعی عامللر، انسانین کاراکتری و منلیگی و سایره مهم تأثیر گؤستریر.

شرق فلسفی فیکرینده متفکیرلر و فیلسوفلار اولجه درک ائدیلمن او بؤتکتی شرقه مخصوص فورمادامعین لشدیره رک سونرا اونون درک ائدیلمن ائدیلمه‌مه‌سینی آیدینلاشدیرماغا چالیشیرلار. مثلا اونلار وارلیغین درک ائدیلمه‌سینی شرح ائده رکن اونون ایلاهی، او بؤکتیو و سو بؤکتیو وارلیق کیمی مختلیف فورمالارا بؤلورلر. اونلارین فیکرینجه ایلاهی وارلیق درک ائدیلمن دئییل، اؤیره نیلندیر. او بؤکتیو وارلیق او زامان درک ائدیلمه بیلر کی، بیئیمیزده اونون عکسی آینمیش اولسون. دئمه‌لی، درک ائدیلمن شیئر، سو بؤکتیوین بیئینده کی تصورلریدیر.

ابو یوسف یعقوب بن الکندی (۱۷۲-۱۰۱۰) ادراکین اوپژکتیندن دانیشارکن مادی و معنوی عالم دئیهاونو ایکی یئره بؤلور و گؤستریر کی، مادی عالم دو یغولارلا، معنوی عالم عاغیل لا درک ائدیلیر. دئمهللی او، مادی عالمین درک ائدیلمه سینده سئسوآلیست، معنوی عالمین درک ائدیلمه سینده راسیونالیست ایدی. او بونلارین آراسینداکی علاقه و وحدتی گؤره بیلمه مشدیر. اونا گؤره ده او، بئله بیر نتیجه یه گلیر کی، حقیقتین یولو روحدان عقله، عاغیلدان فعالیتیه کئچمک دیر. بو پروسئسده حیسلر جیسملرین فورماسینی، عاغیل جیسملرین معنوی فورماسینی، مقصد ایسه جیسملرین ظاهری گؤرونوشونو قاورا مقصد الکندی، بورادا حیسی و عقلی ادراک پله لرینی دوزگون شرح ائتسه ده ادراکدان مقصد ماهیت لرین درک ائدیلمه سی دئییل، ظاهری گؤرونوشلرین اؤیر نیلمه سینی قبول ائدیر. هم ده اونون فیکرینجه ادراکین غایه سی آلاها یاخین لاشماقدیر.

ابو نصر فارابی (۹۵۰-۱۷۰۰) ادراکین اوپژکتینی «مدنی فلسفه»، «مدنی علم» و «مدینه شناسلیق» مفهوملار یله افاده ائتمیشدیر. فارابی یه گؤره سوسیال ادراکین باشلیجا اوپژکتی انساندیر. چونکی او، بوتون سوسیال مساله لری قارشیا قویور و حل ائدیر. فارابی ادراکین پیله لریندن دانیشارکن عقیده و دوشونجه لری، جمعیت و اونون انکشاف مرحله لری، اینجه صنعت، عادت، عنعنه لر، دینی ستایشلر، بایرام، ماتم، و دفن مراسیملری، معیشت و اونسییت اصوللاری و ساینه نی گؤستر میشدیر. لاکین فارابی سوسیال حادثه لره دایر فیکر لری رئال، گئرچک حادثه لردن یوخ، آرزو سوندا اولدوغو «مدینه فاضله» (فضیلت لی شهر) آدلی شهر اهالی سینین دوشونجه لریندن اخذ ائتمیشدیر. او، «مدینه فاضله» دئدیگه ائله بیر جمعیتی نظرده توتوردو کی، اونون عضولری کمال سعادت چاتماق مقصد یله بیر یئره توپلاشیب، بیر بیرینه کومک و یاردیمچی اولماقلا حقیقی انسان سعادتینه نایل اولسون.

فارابی اؤز زمانه سینین دوشونجه لرینه، اصولچو مسلمان فلسفه سینه او یغون سوسیال حادثه لرین عمله گلمه سینی «طبیعی ضرورت» ایله علاقه لندیر میشدیر. طبیعی ضرورت فارابی نین فیکرینجه جمعیتدن کنار طبیعی و سوسیال عامل لر دئییل، انسانین ذاتا فطری مدنی اولماسیدیر. او، گؤستر میشدیر کی، انسانلار فطری مدنی اولدوقلارینا گؤره بیر بیرینه

اونسیته، معاشرته و علاقہ یہ گیرہ رک جمعیتی عملہ گتیرمیشدیر. فارابی جمعیتین عملہ گلمہ سینی تکجہ انسانلارین فطری مدنی اولماسی ایله دئییل، ہم ده طبیعی محیطین رولو ایله ایضاح ائتمگه چالیشمیش دیر. او، بئله حساب ائدیردی کی، مختلیف اولکهلرین اقلیم و آبهاوالاری اورادا یاشایان میلترین کاراکتئر و احوال - روحیه لرینه تاثیر ائتمکله حاضرکی و گلہ جک نسیلترین بینووره سینی قویور و اونلارین طبیعی کاراکتئرینی، اونسیته ده کی فرقلی جهتلی و جمعیتین معین استقامته مئیل گوسترمه سینی شرطلندیره جکدیر.

فارابییه گوهره ادراکدان مقصد، بیلگی الده ائدیلمه سیدیر. او، بیلگی اوج سویه سینی: بلاواسطه بیلک، نظری و مشاهدہ بیلگی گوسترمیشدیر. بیلگی بیرینجی سویه سنین ایضاحیندا فارابی اورتاعصر ارتدکس مسلمان فلسفه سنین تاثیریندن کنار دئییل. لاکین بیلگی ایکینجی و اوچونجو سویه سنین شرحینده فارابی مؤوجود علم و فلسفی بیلکله ییه لنمگی گوسترمیشدیر. فارابی بو بؤلگوده عاغلین رولونا یوکسک قیمت وئره رک اونون ایک جور: «اثبات» و «ایضاح ائدیجی» رولونو گوستر مکله نظریه یه اوستونلوک وئرمیشدیر. **ابن مسکویه (۱۰۳۰-۹۳۶)** فارابی ایله راضیلاشمیر و پراتیکی نظریه دن اوستون اولماسینی تأیید ائدیر. **ابوحیان توحیدی** ابن مسکویه ایله راضیلاشمیر، عقلی اساس قبول ائدیر و عقلی آلاها قوووشماق اوچون نردوان ساییردی.

بهمنیار ابولحسن مرزبان (? - ۱۰۶۶) ادراک مسأله سینده فارابی نین تعلیمینی داهادازنگین لشدیرمیشدیر. او گوسترمیشدیر کی، «شئین درک ائدیلمه سی همین شئین اوبرازینین انسان تفکورونده یارانماسی دیر». بهمنیارین فیکرینجه کونکرت شئیلر بیین واسطه سیله مجرد شئیلر ایسه عاغل واسطه سیله درک ائدیلیلر. او ادراکین ایشلرینی و بو پیله لر آراسیندا قارشیلقلی علاقہ نی دوزگون شرح ائتمیشدیر.

ابن باجه، الغزالی نین ادراک حاققیندا میستیسیمی تنقید ائده رک گوسترمیشدیر کی، انسان عقلی اول کی بیلکله اساسیندا زنگین لشرک دایما انکشاف ائدیر. ابن باجه ادراک پروسه سینده عاغلین رولونو دوزگون شرح ائتسه ده حیسین ادراک موئتترینی نظره آلمامیشدیر.

ابن رشدون (۱۱۹۸-۱۱۲۶) ادراک تعلیمی اوزوننه مخصوص کاراکتر داشییر. او، سوسیال حادثه لرینی راسیونالیزم موقعیندن ایضاح ائدهرک گؤستمیشدیر کی، تفکور تام آزاد اولسا دا خارجی شرایط و عامل لر اونو محدود ائدیر، نتیجه ده تفکورله خارجی عامل لرین نسبتینده تفکورون عاجزلیگی خارجی عامل لرین ایسه حل ائدیجی لیگی آیدینلاشیر. ابن رشد ادراک پروبلیمی نین قویولوشو و حلینده بیر طرفدن رئال شئیلرین اوبژکتیولیگینی قبول ائدیر، آما دیگر طرفدن گؤستمیشدیر کی، رئال شئیلرین کیفیتینی انسانلارین دویغولاریندان آسیلی دیر. او، یازیردی «هر شئی اوزوندن آسیلی اولمایاراق «یاخشی» و یا «پیس» دیر. ابن رشد بورادا شئیلرین وارلیغینی اونون منسوب اولدوغو جیسم و پرئدمتله [مؤوضوع ایله] علاقه لندیردیگی حالدا او، ماتریالیست کیمی چیخیش ائدیر. آما او شئیلرین کیفیتینی انسانلارین دویغولاریندان آسیلی اولماسینی گؤستمکله سوبژکتیو ایدالیزمه یووارلانمیش اولور. بئله کی، او یازیردی «شئیلرین یاخشی و پیس اولماسی عاغیلدان آسیلی دیر.»

ابو علی ابن سینا (۱۰۳۷-۹۸۰) فارابی دن فرقلی اولاراق اجتماعی مسأللری عایله چرچیوه سینده حل ائتمگه چالیشمیشدیر. او، جمعیتده غیر برابرلیگی اوزوننه مخصوص فورمادا ایضاح ائدهرک گؤستمیشدیر کی، «اگر هامی پادشاه اولسا اوندا هامی آرادان گئدر، اگر هامی فعله، رعیت اولسا یئنه ده هامی محو اولار، اگر هامی ثروتده برابر اولسا اوندا هئچ کس ایشله مز، اگر هامی یوخسول اولسا اوندا هامی یوخسوللوقدان جان وئره جکدیر.»

ابن سینا حاقلی اولاراق جمعیتده کی غیر برابرلیگی مختلیف طبقه لرین اولماسیله ایضاح ائدیر. لاکین طبقه لرین عمله گلمه سببینی آداملارین توتدوقلاری وظیفه و پئشه ایله علاقه لندیرهرک جمعیتی اوچ طبقه یه: سیاستچیلر، صنعتکارلار و قورویوجولارا بؤلور. صنعتکارلار بؤلگه سینده اکینچیلری، تاجیرلری و دؤولت مأمورلارینی داخل ائتمیشدیر.

شهاب الدین یحیی سهروردی یه (۱۱۹۱-۱۱۱۵) گؤره سوسیال ادراک اوبژکتیو گنرچکلیگین سوبژکتیو اوبرازی کیمی اوز تظاهرینی تفکورده تاپیر. او، بئله بیر نتیجه یه گلیر

كى، «بئىن ده عكسى آينان شئىلر درك ائدىلن دىر، عكسى آينمايان درك ائدىلمز دىر». سهره وردىننن همىن مدعاسى سونرالار اسلام فلسفه سىنن ادراك نظرىه سىنن اساسىنى تشكيل ائتمىش دىر. لاكىن گؤستىرلن مدعانىن ماتىريالىست و ايدالىست روحى قارشىيا چىخدىغى اوچون اسلام متفكرلىرى خصوصيله معاصىر متفكرلىرى، او جمله دن علامه محمد حسين طباطبايى، محمد تقى جعفرى و باشقالارى اسلام دىنى باخىمىندان شرح ائده درك گؤسترمىش لىر كى، بئىن ده عكسى آينمايان فوق الطبعى قوه لىر، او جمله دن آلاھ درك ائدىلمز دىر، لاكىن اؤيره نىلندىر. اونلار لىن فىكرىنجه انسانلار طبعى درك ائتمك له آلاھىن يارادىجىلىق عظمتىنى اؤيره نىمىش اولورلار.

سراج الدىن اورموى نىن (۱۲۸۳-۱۱۹۸) فىكرىنجه «انسان اجتماعى وارلىق دىر اونون فعالىتىن ده دىل، تفكور و عمل كىمى تئرىاد وحدت تشكيل ائدىر». او، بو استقامت ده «معتدلىك» پرىنسىپىنى ايره لى سورمك له فلسفى فىكىر ده سوسىال ادراك و اونون اوبژكتى حاقىندا فىكىر سؤيله مىش دىر. او، بئله حساب ائدىردى كى، معتدلىك ضدىتلىرى آرادان قالدىر ماقلا سوسىال قروپلار لىن منافعىنى تامين ائتمىش اولار. ضدىتلىر مسأله سىنى دىالكىك باخىمدان يوخ، متافىزىكجه سىنه حل ائتمك چالشان اورموى بئله حساب ائدىردى كى، ضدىتلىر سوسىال حادثه لىن عمومى سبكه اؤيره نىلمه سىنه دئىل، كونكرىت مسأله لىن حلينه يۇنلدىلمه لى دىر. ضدىت پروبلئمىن بو باخىمدان قوبولوشو وحلى مسأله سىنه استناد ائدن اورموى بو نىتىجه يه گلير كى، يالنىز بو حالدا جمعىته فردى و اجتماعى مناسبتلىر، منافع و طلباتلار، آرزو و اىستكلو حتى انسانلار لىن كاراكتئرلىرى ده همىشه لىك حل اولاجاقدىر. او، همىن فىكىر لىرىنى اساسلاندىرماق مقصدىله گؤسترمىش دىر كى، اگر حادثه لره معتدلىك پرىنسىپى ايله ياناشىلسا عاغىل كامل لشهرك حكمته، غضب كامل لشهرك شجاعته، شهوت كامل لشهرك شرفه چئوريله بىلر.

خواجه نصىر الدىن طوسى (۱۲۷۴-۱۲۰۱) سوسىال ادراك ساحه سىنن ده ان بؤيوك خدمتلىرىنن بىرى سوسىال حىاتا عايد دولاشىق مركب اصطلاحلار لىن باشادوشوله جك دىلده شرح ائدىلمه سى دىر. همىن اصطلاحلار دان اجماع، جمعىت، معنوىت، نفس، اخلاق، ادراك، شعور، عاغىل و سايره. طوسى اجماع سؤزو عوضىنه عربجه شهر معناسىنى افاده

اُندن «مدینه» سۆزونو ایشلتمیش دیر.مدینه اصطلاحی تکجه جغرافی معنادا دئییل، هم ده اجتماعی مناسبتلر کیمی شرح ائدلمیش دیر.ادراکدا سنسواللیق موقعیندن چیخیش ائندن طوسی سوسیال مسألهلرین درک ائدیلمه سینده طبقه لشمه، سوسیال قورولوشا عاید ایدیالار، اخلاق و دیگر پروبلوماتیک مسألهلر حاققیندا اوریزینال فیکیرلر ایره لی سورموشدور. او، جمعیتده امگین رولونو دوزگون قیمتلندیرمیش دیر.طوسی گوستریمیشدیر کی، «انسان یاشاماق اوچون هر شئیده اول یئمگه محتاج دیر.انسانین یئمگی ایسه حیوانلار کیمی علف و سودان عبارت دئییل و طبیعت طرفیندن ده حاضر - ناظیر وئريلمیر...».بونون اوچون امک صرف ائتمک لازم دیر. (اخلاق ناصری. باکی، ۱۹۸۹ صحیفه ۲۱ - ۲۰).

طوسی جمعیتده کی طبقه لری دؤرد عنصرله مقایسه ائدیر. بئله کی، ضییالیلاری سویا، اکینجیلری تورپاغا، حربچیلری اودا، تاجرلری هاویا اوخشادیر. فارابی، ابن سینا و دیگر شرق متفکیرلری کیمی طوسی ده سوسیال حادثه لری اؤیرنه رک ایدآلار حاققیندا دوشونموشدور. اگر فارابی «مدینه فاضله»، ابن سینا «عمران» حاققیندا دوشونوردولرسه طوسی نین غایه سینی ایدآل انسان، ایدآل عایله، ایدآل جمعیت تشکیل ائدیردی. فیلسوفلارین ایدآلار حاققیندا دوشونجه لری تصادفی دئییل. او زامانین فاجعه لریندن، آجی محرومیتلریندن و اضطرابلاریندان ایره لی گلن ایستک و آرزولاری دیر.

ابن خلدون (۱۴۰۶-۱۳۳۲) ون جمعین عمله گلمه سببلی حاققیندا دوشونجه لری نظر دقتی جلب ائدیر. او گوستریمیشدیر کی، انسانلار اولجه وحشی اولموش، سونرالار تدریججه طبیعت عالمیندن آیریلیب سوسیال قوروپ حالتینه دوشموشدور. ابن خلدون بو پروسئسی اقتصادی عاملرله ایضاح ائده رک گوستریمیشدیر کی، جمعیت اکینجی لیک و مالدارلیقدان، سونرا صنعتکارلیق و تجارتدن، دها سونرا علم و اینجه صنعتدن کئچه رک ائله بیر سویه یه چاتیر کی، مادی حیات زنگین ل شیر و سیویلیزاسیون یارانیر. ابن خلدون هم ده زمانه سینده حؤکم سورن دینی ایدآلیست فلسفه سینین خصوصیه الاهیاتین تاثیریندن کنار دئییل. محض همین تاثیرین نتیجه سینده ابن خلدون جمعیتین عمله گلمه ضرورتینی هم ده انسانلارین مدنی طبیعتی ایله علاقه لندیرمیشدیر. البته بو فیکیر هله فارابی و ابن سینا دا

اؤزونو گؤستمیشدیر. لاکین ابن خلدون انسانلارین مدنی «طبیعتینی» اؤزونهمخصوص فورمادا شرح ائدیر. او، یازیردی «آلاه انسانلاری ائله یاراتمیشدیر کی، اونو حیاتی یمک و ایچمکدن آسیلی دیر. آلاه هم ده انسانلاری فطری اولاراق همین وسایطین الده ائدیلمه سینه سوق ائتمیشدیر.» ابن خلدون «سوق ائتمه نی» اقتصادی عاملرله ده ایضاح ائتمگه چالیشمیشدیر. بئله کی، او یازیردی «انسان تکلیکده بو وسایطی الده ائده بیلمه دیگی اوچون مجبوری صورتده بیرلیکده اؤز معیشت احتیاجلارینی تأمین ائدیر».

بئله لیکله، شرق فلسفی فیکرینده سوسیال ادراک پروبلئمین قویولوشو و حلی مسأله سینین تحلیلی اونو گؤستریر کی، شرق فلسفی فیکرینده سوسیال ادراک تکجه دینی پرینسپ و احکاملارا دئییل همده دونیوی عاملره اساسلانیر. مثلا، زردوشت لوکده ایشیق و قارانلیق، مانیزمه خئیر و شر، بودیزمه وارلیق و اضطراب، کونفوسیته رحم دیلیک و اتقویست لیک، مشاء فلسفه سینده معنویلیک و مادّیلیک، اشراق فلسفه سینده ایشیق و ایشیق لارین ایشیغی، ارتدوکس مسلمان فلسفه سینده روح و عاغل، تصوفده وحدت وجود (بورادا صؤحبت واجب الوجود و مومکون الوجود آراسینداکی وحدتن گئدیر) و سایره نی گؤستمک اولار. اودور کی، شرقده روحانی لیک و دونیوی لیک، معنوی و مادّی لیک وحدت تشکیل ائتمیشدیر.

شرق فلسفی فیکرینده سوسیال ادراکا عایید پراکنده شکیلده فیکر، ملاحظه لر و حتاتعلیم لر ایره لی سورولسه ده، سیستم لشدیر یلمیش ایدیالار و ثریلمه میشدیر. شبهه سیز همین پراکنده ایده یالارین اورتا عصرلرده اوصولچو مسلمان فلسفه سی حاکم فلسفه اولدوغو دؤورده سوسیال حادثه لرین اؤیره نیلمه سینده مومکون رول اوینامیشدیر.

شرق فلسفی فیکرینده بیر چوخ فیلسوفلارین بو و یا دیگر فلسفی جریانلارا خصوصیه قدیم شرق و آنتیک فلسفه یه منسوب اولمالارینا باخمایاراق اونلارین اؤزلرینین اوریژینال فیکرلری اولموشدور. همین فیکرلر اؤزونو سوسیال فلسفه نین هم تئولوژی، هم سنسوالیزم، و راسیونالیزم و هم ده ائتلکتیو کاراکترلری دوشونجه لرده گؤستمیشدیر.

شرق فلسفی فیکرینده ادراک نظریه‌سی غرب فلسفه‌سیندن اونونلا فرقلنیر کی، شرقده ادراک فلسفه‌سی وارلیق فلسفه‌سیندن اول وئرلییر. بو او دئمکدیر کی، شرق متفکیرلری اولجه ادراکا عاییدمسأللری تحلیل اتمکله الده ائدیلمن نتیجه لر اساسیندا وارلیق پروبلئمینی تحلیل و شرح اتمیشلر. مثلا بو طرزده قویولوشو اسلام متفکیرلرینین فیکرینجه «ادراک وارلیغی درک ائدیر، وارلیق ایسه ادراکی درک اتمیر».